

‘Stelsel zonder collectieve buffers is erfenis neoliberal beleid’

[Adri van der Wurff](#)

Gepubliceerd op: 15 april 2024

Bij de overgang naar het nieuwe stelsel worden de buffers verdeeld onder de deelnemers. Daarmee wordt ook de gedachte losgelaten dat het collectief klappen opvangt, stelt Adri van der Wurff. De deelnemer staat er alleen voor.

Eind vorige maand overleed Daniel Kahneman op 90-jarige leeftijd. Zijn nalatenschap is immens. Als psycholoog heeft hij samen met de veel te vroeg overleden Amos Tversky de gedragseconomie in het leven geroepen en het denken over menselijk oordelen ingrijpend veranderd. Het leverde Kahneman de Nobelprijs voor de economie op. Begrippen als framing, verliesaversie en confirmation[bias komen allemaal voort uit hun werk. Hoewel die begrippen onomstreden zijn en in de economie en gezondheidszorg steeds gangbaarder, lijkt het wel of de beslissers in de pensioensector er afstand van nemen.

*Aanleg nooddijk bij Purmerend in 1916.
Foto Noord-Hollands Archief*

Laten we een voorbeeld nemen: buffers. De buffers van de pensioenfondsen hebben een overduidelijke functie gehad in de verschillende crises sinds 2007. Ze voorkwamen dat pensioenfondsen in de problemen raakten, zoals banken en verzekeraars, die omgevallen zijn of met staatssteun gered moesten worden. Er zijn wel problemen geweest, zelfs bijzonder ernstige, zoals het korten van rechten, maar die verlagingen konden grotendeels worden teruggedraaid.

Ons vroegere pensioensysteem was, met een in principe nominaal gelijkblijvend pensioen, een strenge rekenrente en hoge vereiste buffers erop gericht om kortingen slechts als 'ultimum remedium' toe te staan. Het vorige stelsel was dan ook geheel ingericht conform het inzicht van Kahneman en Tversky dat eenzelfde verlies of achteruitgang (van bijvoorbeeld €100 per maand) vervelender is dan het prettiger is om datzelfde bedrag als winst of vooruitgang erbij te krijgen (€100 euro per maand meer).

Bot

Nu is daar in het geval van pensioen nog van alles over te vertellen. Bijvoorbeeld dat de instrumenten om kortingen te voorkomen of te repareren, zoals bijstortingen van de werkgever en premieverhogingen, nogal bot geworden zijn door keuzes van de sociale partners en de groeiende omvang van de verplichtingen vergeleken met de premieinstroom.

Daar staat tegenover dat de pensioenfondsen alles uit de kast hebben getrokken om kortingen te voorkomen. Ze kregen de regering een paar keer zo ver te beslissen dat er sprake was van bijzondere omstandigheden, waardoor er tijdelijk minder strenge grenzen voor het korten werden gehanteerd.

Een andere nuancering is dat een nominaal stelsel dat gebaseerd is op verliesaversie indexatie niet als speerpunt heeft. Het gevolg daarvan was dat met name ouderen klaagden over gemiste indexatie, alsof het iets was waar ze recht op hadden.

De vereiste buffers gaan in het nieuwe stelsel aanzienlijk naar beneden. Marktrendementen staan centraal en verhogen en verlagen van potjes en pensioenen hoort daarbij. Iedereen gaat er daarbij naar verwachting op vooruit. Kijk maar naar de uitkomsten van de rekenmodellen, gevoed door de ondoorzichtige en optimistische scenario's van de Commissie Parameters.

Ook hierbij zijn tal van nuanceringen aan te brengen. De fondsen doen hun uiterste best de rekenregels zo te plooiën dat de gepensioneerden ('naar verwachting') geen kortingen voor hun kiezen krijgen. Die gevaarlijke obsessie met alleen de 'naar verwachting' goede uitkomsten zal op den duur door de grimmige werkelijkheid wel worden bijgestuurd.

Misère

Het gaat me niet om de nuances, maar om het grote verschil in filosofie tussen het oude en het nieuwe stelsel. In 2021 zei Kahneman in [een interview](#): 'I think that there is a task for society to reduce misery, not to increase happiness.' Dat is precies de insteek die nu op het pensioengebied verlaten is, met steun van de vakbonden en partijen als de PvdA en GroenLinks, terwijl zij op andere beleidsterreinen juist ijveren voor het beperken van misère bij delen van de bevolking. Zo zet GroenLinks-PvdA in het laatste [verkiezingsprogramma](#) vol in op bestaans- en inkomenszekerheid; behalve bij pensioenen.

Adri van der Wurff Foto Peter Stralitski

Als daarentegen de focus gericht is op de bevordering van het gemiddelde geluk, of welvaart of pensioen, gaat dat hand in hand met ongelijkheid: de ene persoon of de ene generatie profiteert meer van het beleid of de omstandigheden dan de andere.

Door steeds meer groepen in de samenleving wordt een dergelijke ongelijkheid als ongewenst gezien. Men ziet duidelijker dat een gemiddelde stijging van de welvaart kan maskeren dat die stijging gepaard gaat met groepen die de boot missen, in armoede vervallen, of geestelijke problemen ervaren. Vandaar de oproepen om meer te doen aan het helpen van slachtoffers van het falen van overheid of markt.

Die bescherming van de zwakkeren wordt nu overboord gegooid in het nieuwe stelsel. De overbodige buffers worden bij het invaren verdeeld over de deelnemers. De gelden die in het oude stelsel voor bufferopbouw zouden worden gebruikt, gaan in de toekomst ook naar de deelnemers. Daardoor gaan de deelnemers er in zeker opzicht – ‘naar verwachting’ – op vooruit.

Maar ze moeten voortaan zorgen voor hun eigen bescherming. Ze moeten hun eigen buffers gaan opbouwen voor crisisjaren. Stijgingen en kortingen zijn immers structureel ingebouwd. En de deelnemers kunnen geen lobby opzetten, zoals de pensioenfondsen eerder deden, om verlagingen te voorkomen.

De bescherming zit niet meer in de basisfilosofie, maar in ingewikkelde rekenregels en de lange termijn opbrengsten uit oneindig renderende beleggingen. Het nieuwe stelsel kent geen ‘genoeg is genoeg’-regel meer. Juist de jongeren worden niet beschermd, terwijl die het financieel moeilijker hebben dan de ouderen.

De kern van het nieuwe stelsel is dat een institutie als een pensioenfonds geen zekerheid meer kan bieden. De deelnemers moeten het voortaan doen met de lusten en lasten van de markt, conform het liberale gedachtengoed van de VVD en D66, wiens minister Wouter Koolmees in het tripartite overleg met werkgevers en vakbonden het nieuwe stelsel vormgaf.

Een neoliberaal pensioenstelsel als laatste erfenis van de kabinetten Rutte. Kahneman kan zich al in zijn graf omdraaien.

Adri van der Wurff is voormalig pensioenbestuurder